

שטוטהוף

מתוך ספרה של שושנה רבינוביץ, "אם ובתה", על ילדות בגטו וילנה ובמחנות הריכוז

כבר ביוני 1939, עוד לפני התחלת המלחמה, נבנה מחנה שטוטהוף. כאן בפומרן, האזור המפורז שלפני המלחמה, בעיר החופשית דנציג, התחילו הנאצים בשקט להכין את המלחמה.

קודם שפרצה כבר הכינו את בתי הסוהר ואת המחנה בשביל אסירים פולנים - אסירים פוליטיים ואקדמאים - ובשביל היהודים. בחרו בכפר השוכן כ-36 קילומטר מדנציג, אזור מוקף מכל צדדיו במים. בצד אחד - שפך נהר הוויסלה, ובצד אחר - הביצות. בצד אחד - מערכת תעלות המובילות מים אל הים, ובצד אחד - הים הבאלטי. הגרמנים בחרו באזור הזה, כי הבריחה מכאן כמעט לא אפשרית. חוץ מזה הייתה זו סביבה של איכרים גרמנים "קאשובן" (Kaschuben), שהוסתו נגד הפולנים והיהודים, נוסף על שנאתם ההיסטורית והפתולוגית כלפיהם.

ב-2 בספטמבר 1939, יומיים לאחר פרוץ המלחמה, כבר הגיעו אל המחנה מאתיים האסירים הראשונים, ומן היום ההוא התחיל מחנה שטוטהוף להתקיים. השטח שנבנה עליו המחנה שטח לח הוא, שכבה דקה של חול מכסה על ביצות. מזג האוויר קר ולח. במי הביצות יש ריכוז גבוה של מלחים וברזל ומחסור בסיד, דבר המסייע להתהוותן של מחלות, ובעיקר מונע הגלדת פצעים. חוסר התזונה סייע להתפשטות המחלות במקום, והמכות שאיראו אחריהן לעתים קרובות פצעים. במצב פיזי ירוד זה ובחבל ארץ זה לא הגלידו הפצעים וגרמו לריקבון הרקמות.

שטוטהוף היה על-פי הרכב האסירים שבו, מחנה בינלאומי. במחנה הריכוז הזה היו בעיקר גברים, ורק במחצית השנייה של 1944 התחילו להביא לכאן גם נשים יהודיות.

10 בלוקים נבנו באזור המחנה "החדש". הבלוקים היו רעועים ביותר, בלא רצפה, ומקצתם גם בלא גג. בחלק זה של המחנה שיכנו את היהודים, "המחנה היהודי" "Judenlager".

במחצית השנייה של 1944 צורף מחנה הריכוז שטוטהוף לקבוצת המחנות שעסקו למעשה ב"פתרון הסופי" - רצח היהודים. באותו הזמן הורעו התנאים הרעים בלאו הכי של המחנה עוד. המקום לא הוכן לקלוט ולהכיל את כל האנשים שהתחילו להגיע במשלוחים גדולים ביותר. הבלוקים שהוקצו ליהודים הופרזו בחוטי תיל מיתר המחנה. 12 בלוקים היו במחנה היהודי, ובבלוק שנועד ל-500

איש שיכנו 1,500 עד 2,000 אנשים.

במשלוח אחד הגיעו נשים עם ילדים קטנים, ואז היינו נוכחים בהפרדות הנוראות, בשעה שלקחו ילדים מאמהותיהם והפרידו אחיות זו מזו. כל שעבר עלינו לפני ימים רבים שב ועבר לנגד עינינו כאן, עוד פעם.

אחרי הפרדת המשפחות נדמה היה שהמחנה כולו נאנח ומיילל. נדמה היה שעוד מעט יתמוטט העולם מן התלונות האילמות, מהבכי המר ומהצעקות קורעות הלב. ב-1 באוקטובר 1944 צעדנו בשורות מסודרות בין תעלות המים, לאורך הכביש, עברנו בצומת ופנינו ונכנסנו אל המחנה. חלפנו על פני המפקדה והאזור המטופח שהיו מימינו ונכנסו בשער הראשי. **שער המוות.**

כאן, לפני המשרד, Schreibstube התחילה הקבלה.

זאת הייתה קבלת פנים אכזרית ביותר. הועמדנו במפקד, ולאחר שספרו אותנו שוב ושוב, הופיע קצין שנאם לפנינו בגרמנית. קולו נשמע כצעקה ונביחה גם יחד:

מעכשיו אינכם אנשים עוד, אתם מספרים, מספרים בלבד, ככה נקרא לכם וככה עליכם לענות, במספרכם האישי ובשפה הגרמנית. משעברתם בשער איבודתם את כל זכויותיכם ונשארה לכם רק הזכות לעבוד בשביל הרייך הגרמני. האפשרות היחידה לצאת מכאן היא לעוף דרך הארובה.

והוא הורה באצבעו על הארובה שנראתה בקצה המרוחק של המחנה והעלתה עשן שחור וסמיך. עכשיו חשנו גם בריח המוזר, ריח מתקתק של בשר חרוך, ריח שמיד דבק בנו ולא עזב אותנו עד הסוף.

עמדנו במפקד, במגרש הגדול של המחנה הישן, מגרש גדול שבלוקים סוגרים עליו משני צדיו. לשמאלנו שער הכניסה וגם בניין המפקדה, ולימינו גדר תיל כפולה וחוטי חשמל מעליה. מגדלי שמירה סביב ומרחוק כמה בלוקים קטנים יותר, והארובה הגדולה המעשנת עשן מסריח.

עמדנו זמן רב, והקצינים והקאפוס עוברים בינינו, בין השורות, מסתכלים ובוחרים את החלשות והחולות שבינינו.

שורות שורות אנחנו נכנסות אל המפקדה ונרשמות. סדר מופתי. כל אחת ממלאה טופס ושאלונים וחותרת עליהם.

הפעם רעיה רושמת אותנו, אחת אחרי השנייה. קודם היא, אחריה אני ובסוף דולקה, כדי שהמספרים יהיו קרובים, אולי נישאר ביחד. אימא אומרת לי להירשם בשם ראוך, כשמן של אימא ודולקה. עלי לרשום שנולדתי בביאליסטוק

ושם אמי כשם אמה של דולקה, ולפיכך איני יכולה להיות בתה של אמי - זו רעיה. גם את פרטיה היא משנה, ורושמת את עצמה צעירה ב-10 שנים מגילה. וככה אני בת 18, דולקה בת 20, ורעיה בת 30. כולנו בגיל ה"זכאים לחיות". אנחנו מקבלות את המספרים 95382, 95383, 95384.

והנה גודע לנו שלפני חודשיים הגיעו אל המחנה כמה טרנספורטים של גברים יהודים מאסטוניה. הגברים האלה שוכנו בבלוקים הסמוכים למחנה הנשים היהודיות.

רעיה מתרגשת מאוד. היא מקווה לשמוע משהו על יולק ואולי אפילו לפגוש אותו. לאחר המרחץ, שבו עברנו על-פי הנוהל המקובל של חיטוי ורחצה, הוכנסנו אל חצר מחנה הנשים ב"מחנה החדש", הועמדנו בשורות למפקד, ושוב סופרים אותנו. ממול, על גדר התיל הכפולה שחוטי חשמל עוברים דרכה, צובאים גברים רבים. מראיהם מטיל אימה; הם נראים כקבצנים, לבושים אזרחית וסימן עגול על בגדיהם הקרועים, צבוע צבע שמן. פניהם רזים, אפורים, זקניהם קצוצים, וזיפים מעטרים את פניהם. שערותיהם גזוזות, ובאמצע הראש שביל ברוחב 2 ס"מ, מודגש, מגולח במכונת גילוח, "שביל הכינים". הליכתם כושלת. הם גוררים את רגליהם, ובעיניהם ייאוש. שתי הקבוצות מביטות זו על זו בחרדה, הם עלינו ואנחנו עליהם. והנה גבר אחד מוצא מכרה בקהל שלנו וקורא בשמה. מיד מתחילים להכיר זה את זה.

הצללים העומדים מולנו, מאחורי גדר התיל, הם הגברים הווילנאים שהגיעו לשטוטהוף מאסטוניה. כשניתנת הפקודה להתפזר, רעיה רצה אל הגדר, מחפשת ומוצאת בקהל העצוב את יולק ואת וולודיה. אסור להתקרב אל הגדר, אסור גם לדבר. אנחנו עומדים מזה ומזה המומים, ודמעות זולגות מעינינו.

הוכנסנו אל הבלוק. הממונה על הבלוק, הבלוקאָלטְסְטָה, שמה אנה. רוסייה קטנה ועגולה, בעלת עיני תכלת ושיער בלונדי מקורזל. בחלק מן הביתנים הוכנו מיטות עץ תלת-קומתיות. במיטה אחת, שרוחבה 80 ס"מ, ישנו ארבע נשים ויותר. המיטות נראו ככלובים יותר ממיטות.

תפסנו מקום בקומה השלישית. כאן המיטות מחוברות זו לזו, ונשים רבות מתאגדות יחד בצפיפות רבה.

המחנה הזה נחשב מחנה מעבר. הנשים כאן אינן עובדות. יושבי המחנה, שאינם יצאים יום יום לעבודה, עומדים שעות ארוכות במפקד. כך הם אמורים להעביר את זמנם, בחוץ, בגשם, בשלג, בחום ובקור.

מדי פעם בפעם בא הרופא הגרמני-הנאצי וסוקר את הנשים. הוא עובר בין שורות הנשים העומדות, מסתכל על רגליהן, ולפי מצב הרגליים קובע אם האישה ראויה להוסיף לחיות אם לאו.

יום-יום מוציאים מבין הנשים כמה עשרות "חולות" ושולחים אותן אל תאי הגז או ממיתים אותן בזריקות. אם אין הרופא הגרמני מוצא בזמן המפקד די נשים עם פצעים על רגליהן, מריצים את הקבוצות שעות ארוכות, ומי שלא הצליחו לעמוד בריצה מהירה זו נשלחות למוות.

אנחנו מקבלות חצאי מנות אוכל. הרעב מציק, ורעיה מחפשת עצה. על מקומותינו במיטה אנחנו מוצאות שמיכה קרועה ממולאת צמר גפן. רעיה מוצאת שהבד העליון של השמיכה, בד סטן, ניתן לשימוש. זהו סטן מודפס ומבריק; צבעו צהוב בוהק.

בהזדמנות הראשונה, כשרעיה עומדת על-יד אנה, היא פונה אליה ברוסית ומציעה לה שתכין בשבילה פיג'מה מסטן. אנה מתלהבת מן ההצעה. היא משיגה מספרים ומחט, ורעיה מתיישבת על המיטה, ואני מסייעת בידיה, וביחד אנחנו פורמות את הבד מן השמיכה, נזהרות לשמור על החוטים. לאחר הפרימה רעיה רוחצת את הבד, מייבשת אותו בחדרה של אנה, וכשהבד עדיין לח, היא מותחת אותו, מיישרת ומקפלת אותו ושמה מתחת למזרן שלנו.

למחרת הבד ישר ונראה כאילו גיהצו אותו. רעיה מתחילה לחתוך ולתפור ביד את הפיג'מה. ראשית המכנסיים. היא מוציאה מתחתונה את הגומי ומשחילה במכנסי הפיג'מה. לאחר שתפירת המכנסיים עלתה יפה, היא מתחילה לעבוד על החולצה. היא יוצרת מין חולצה בדוגמה סינית, ישרה, שרווליה מתרחבים, גזורה מחתיכה אחת.

היצירה עלתה יפה, וכעבור שבוע רעיה מביאה לאנה את המתנה. ככה קנתה לעצמה "ידידה". רעיה מבקשת מאנה שתיתן לה לעבוד כאחראית על בתי השימוש של הבלוק. אנה נענית לבקשה ברצון. לתפקיד הזה לא נמצאו מתנדבות רבות. על האחראית לשבת כל הזמן על-יד האסלות, עשר אסלות בחדר אחד, לשמור על ניקיון, לנקותן ולדאוג לכניסה מסודרת של הנשים אל המקום. כשאנה באה אל המקום, על האחראית להוציא את כל הנשים מבית השימוש ולהשאירו ריק לשימושה הבלעדי של אנה. ובלעג היא אומרת: "פנו דרך, המלכה הולכת לחרבן".

ככה רעיה משיגה לא רק את ידידותה של אנה, אלא גם מקבלת בעד עבודתה מנת מרק נוספת, וגם מרק בשבילי. אחר כך רעיה משיגה גם מנת לחם נוספת. ...בשטוטהוף רע כל כך עד שקייזרוולד נראה לנו עכשיו כגן עדן.